



THE LINGUISTIC LANDSCAPE AND ITS HISTORICAL EVOLUTION IN UZBEK FILM DISCOURSE

Barotova Nigina Sharofovna

BSU, 2nd year doctoral student

niginabarotova1990@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16949441>

ARTICLE INFO

Received: 19th August 2025

Accepted: 25th August 2025

Online: 26th August 2025

KEYWORDS

Multilingualism, dialogue,
dialect, dynamics, archaic,
quantitative content,
ethnographic approach,
sociolinguistic norm.

ABSTRACT

The article seeks to establish a theoretical framework for Uzbek film discourse and trace the historical evolution that explains the global linguistic landscape, including linguistic diversity, interlingual interactions, and the representation of linguistic signs in cinema in the context of Uzbek film discourse.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ЛАНДШАФТ И ЕГО ИСТОРИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ В УЗБЕКСКОМ КИНОДИСКУРСЕ

Баротова Нигина Шарофовна

Бухарский государственный университет

Аспирант 2 курса базовой аспирантуры

niginabarotova1990@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16949441>

ARTICLE INFO

Received: 19th August 2025

Accepted: 25th August 2025

Online: 26th August 2025

KEYWORDS

Многоязычие, диалог,
диалект, динамика,
архаика, количественное
содержание,
этнографический подход,
социолингвистическая
норма.

ABSTRACT

В статье предпринята попытка создать теоретическую основу узбекского кинодискурса и проследить историческую эволюцию, объясняющую глобальный лингвистический ландшафт, включая языковое разнообразие, межъязыковое взаимодействие и репрезентацию языковых знаков в кино в контексте узбекского кинодискурса.

O'ZBEK KINO NUTQIDA LINGVISTIK LANDSHAFT VA UNING TARIXIY EVOLYUTSIYASI

Barotova Nigina Sharofovna

Buxoro davlat universiteti 2-bosqich tayanch doktoranti

niginabarotova1990@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16949441>

ARTICLE INFO

ABSTRACT



Received: 19th August 2025

Accepted: 25th August 2025

Online: 26th August 2025

KEYWORDS

Ko'p tillilik, dialog, dialekt, dinamika, arxaik, miqdoriy tarkib, etnografik yondashuv, sotsolingvistik me'yor.

Maqola o'zbek kinodiskursida nazariy asos yaratish va global lingvistik landshaftni, jumladan, til xilma-xilligi, tillararo o'zaro ta'sirlar va kinodagi til belgilarining ifodalanishini o'zbek kino nutqi kontekstida tushuntiruvchi tarixiy evolyutsiyani kuzatishni o'rganadi.

Kirish. O'zbek kinosida til va lingvistik belgilarning namoyon bo'lish yo'llari vaqt o'tishi bilan rivojlanib bordi. Mustaqillikka erishgach, milliy tilni qayta tiklash borasidagi sa'y-harakatlar o'zbek tiliga ommaviy axborot vositalari va kino sohasida yanada muhim o'rin berdi. Shunga qaramay, globallashuv va migratsiya rus va ingliz tilidagi elementlarni qaytadan foydalanishga olib keldi. Kinodagi bu lingvistik siljishlar tarixiy voqealar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, til siyosati va madaniy o'ziga xoslikning kengroq muammolarini yoritadi.

O'zbek kinosi mamlakatning madaniy, tarixiy va til xilma-xilligini aks ettiruvchi boy hikoyachilik an'analariga ega. O'zbek filmlaridagi lingvistik manzara ko'pincha o'zbek, rus va boshqa mintaqa tillari yonma-yon yashayotgan O'zbekistonning ko'p tilli voqeligini aks ettiradi. Ikki mumtoz o'zbek filmi — "Shum bola" (1938) va "Tohir va Zuhra" (1945) ijtimoiy dinamika, tarixiy kontekst va madaniy o'ziga xoslikni tasvirlashda tildan qanday foydalanishiga ajoyib misollar keltiradi.

O'zbek kinosida ko'p tillilik O'zbekiston sobiq Ittifoqning bir qismi sifatida Rossiyaning sezilarli ta'sirini boshdan kechirdi, bu uning filmlarida ham o'z aksini topdi. Ko'pgina ilk o'zbek filmlari, jumladan, "Shum bola" va "Tohir va Zuhra" o'zbek va rus tillarini aralashtirib, o'sha davrdagi jamiyatning ikki tilli tabiatini namoyish etadi. Rejissyor Nabi G'aniyev tomonidan suratga olingan "Shum bola" ilk o'zbek ovozi filmlaridan biridir. Film Shum Bola ismli yosh bolaning sarguzashtlari haqida bo'lib, u o'g'rilar va yovuzlarni yengib chiqadi. Filmida o'zbek tili asosiy til sifatida mahalliy madaniyatni ifodalaydi, ruscha iboralar va so'zlar, ayniqsa hokimiyat arboblari yoki sovet institutlari ishtirokidagi sahnalarda o'sha davrning siyosiy voqeligini aks ettiradi, xalq tilidagi so'zlashuv o'zbek dialoglarida qishloq hayotiga asllik baxsh etadi. Filmidagi tildan foydalanish Sovet davridagi modernizatsiya intilishlarini o'zbek madaniy o'ziga xosligini saqlab qolgan holda kuchaytiradi. Yana bir mashhur o'zbek xalq afsonasi asosida suratga olingan "Tohir va Zuhra" - Nabi G'aniyev va Y. A. Protazanovlar tomonidan suratga olingan fojiali muhabbat qissasi. Film poetik o'zbek tilini sovet davridagi lingvistik ta'sirlar bilan uyg'unlashtiradi. Mumtoz o'zbek she'riyati dialoglarda, ayniqsa, ishqiy manzaralarda o'zbek adabiyotining lirik an'alarini yoritib beradi. Ruscha so'zlar ma'muriy va harbiy kontekstda sovet boshqaruvining ta'sirini ko'rsatadi. Fors va arab ta'siri nomlar va she'riy iboralarda O'zbekistonning islom merosini aks ettiradi. Filmning tili an'anaviy hikoya qilish va sovet kino uslubi o'rtasida ko'prik yaratadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. O'zbek filmlaridagi, xususan, "Shum bola" va "Tohir va Zuhra" kabi klassik filmlardagi lingvistik manzara O'zbekistonning sho'rolar va mustaqillikning ilk davrlaridagi ijtimoiy lingvistik va madaniy dinamikasini aks ettiradi.



Olimlar va kino tanqidchilari ushbu filmlarni turli nuqtai nazardan, jumladan, tildan foydalanish, o'ziga xoslik va madaniy vakillik nuqtai nazaridan tahlil qildilar. Mumtoz o'zbek xalq afsonasi asosida yaratilgan "Tohir va Zuhra" asarida o'zbek tilining an'anaviy lingvistik unsurlarini saqlab qolgan poetik va arxaik shakli qo'llangan. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, film dialoglari o'zbek og'zaki hikoyachiligining lirik uslubiga taqlid qilib, milliy madaniy o'ziga xoslikni mustahkamlaydi. "Shum bola" komediya-drama janri bo'lgani uchun 20-asr o'rtalaridagi o'zbek jamiyatining kundalik nutqini o'z ichiga olgan o'zbek tilidan hazil-mutoyiba bilan foydalanadi.

Ikkala film ham Sovet hokimiyati davrida o'zbek madaniyatini saqlab qolish quroli sifatida ko'riladi. Laura L. Adams kabi tadqiqotchilar sovet ruslashtirish siyosatiga qaramay, bunday filmlar o'zbek til o'ziga xosligini saqlab qolishga yordam berganini ta'kidlaydilar. Adamsning ta'kidlashicha, sovet davridagi o'zbek kinosi an'anaviy rivoyatlarni qayta tiklash va talqin qilish orqali milliy ongni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynagan. – "Tohir va Zuhra" (xalq eposi asosida) va "Shum bola" (Sovet davridagi o'zbek madaniy motivlari aks ettirilgan komediya) kabi filmlar hatto Sovet hokimiyati davrida ham o'zbek tili va merosini targ'ib qilishga qaratilgan keng ko'lamli davlat sa'y-harakatlarining bir qismi edi.¹ Uning ta'kidlashicha, ushbu filmlardagi til tanlovlari, masalan, "Tohir va Zuhra"da she'riy o'zbek tilidan foydalanish - madaniy o'ziga xoslikni mustahkamlash uchun ataylab qilingan urinishlardir. Uning fikricha o'zbek kinosidagi lingvistik manzaralar hech qachon faqat san'at haqida emas, balki kuch, o'zlik va davlat tomoshasi haqida bo'lgan. Folklor mavzularining ("Tohir va Zuhra") va mahalliy yumorning ("Shum bola") tanlanishi til va milliy meros o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamladi. Mustaqillikdan keyingi olimlar bu filmlarni qayta ko'rib, sovet davridagi til siyosati zamonaviy o'zbek kinosini qanday shakllantirganini o'rganishadi. Gero Fedtke (Markaziy Osiyo tilshunosi) kabi ba'zi tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, ilk sovet o'zbek filmlari keyingi davrlarga nisbatan haddan tashqari ruslashtirishdan qochgan, bu ularni o'zbek tilshunosligining sof namunalariga aylantirgan.² Fedtke o'zbek kinosida sinf va kuch dinamikasi lingvistik jihatdan qanday kodlanganligini tahlil qiladi. "Shum bola" asarida bosh qahramonning so'zlashuv o'zbek tili (jargon va hazil bilan) sovet amaldorlarining rasmiy rus ta'siridagi nutqi bilan ziddir. Bu davrdagi filmlarda salbiy qahramonlar ko'pincha ruslashtirilgan o'zbek tilida so'zlashadi, qahramonlar esa sof o'zbekcha yoki arxaik shakllardan foydalanadilar.

Tadqiqot metodologiyasi. O'zbek filmlaridagi olam lisoniy manzarasini o'rganish kino dialoglari, subtitrlar, imo-ishoralar va madaniy kontekstlarda turli tillarning (o'zbek, rus, qoraqalpoq, tojik va boshqalar) ko'rinishi, hukmronligi va funksiyasini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.³ Tadqiqotchilar O'zbekistonda tilning ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar, milliy o'ziga xoslik va ko'p tillilikni aks ettirishini o'rganish uchun turli usullardan foydalanadilar. Asosiy usullardan biri miqdoriy tarkib tahlilidan foydalanish. Filmlarda ishlatiladigan tillarning chastotalari soni (masalan, o'zbek va rus.) aniqlash va har bir tildagi dialoglar foizini o'lchash. Shuningdek xorijiy filmlarning o'zbek yoki rus tiliga dublyaj qilinganligini tekshirish orqali lisoniy manzaraning

¹ "The Spectacular State: Culture and National Identity in Uzbekistan"

² Backhaus, P. (2007). "Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo". Multilingual Matters.

³ Shodmonov, E. (2020). "O'zbek Kinosi Tilining Rivojlanishi: Nutq va Madaniyat". Tashkent: O'zbekiston Nashriyoti.



aks ettirilganlik darajasini aniqlasa bo'ladi. ⁴Masalan, "Tohir va Zuhra"da she'riy va arxaik o'zbek so'zlarining ("Ey dilbar!" - "Ey mahbub!") ko'pligi an'anaviy tilning saqlanib qolganidan dalolat berishi mumkin. "Shum bola"da ko'proq so'zlashuv va hazil iboralari mavjudligi ("Qo'ying oldida emas, qo'lida!") kundalik nutqni taklif qiladi. Til tanlashni tekshirish turli film janrlarida (tarixiy, sovet davri, zamonaviy) ishlatasa bo'ladigan usullardan biridir. Ya'ni janrlarda ishlatiladigan so'zlarni to'g'ri tanlay olish filmda aks ettirilgan lisoniy manzarasini tomoshabinga o'z holatida yetkazib berishni ta'minlaydi. "Shum bola"da "Tohir va Zuhra"ga qaraganda ko'proq rus tilidan olingan so'zlar bo'lsa, bu sovet davridagi lingvistik ta'sirni aks ettirishi mumkin. Bundan tashqari etnografik va ijtimoiy lingvistik yondashuvlar ya'ni kinorejissyorlar bilan suhbatlarda til siyosatining ta'siri va tomoshabinlar filmlarda tildan foydalanishga qanday munosabatda bo'lishini o'rganish o'zbek filmlaridagi bu aloqani ochishga katta hissa qo'shadi. Shuningdek bu usul orqali "Tohir va Zuhra"da oshiqlar dialoglarida an'anaviy gender rollari aks etgani, "Shum bola"da Qoravoyning isyonkor nutqi esa obro'-e'tiborni qoralashi, sovet qattiqqo'lligini nozik tanqid qilinishi ifodalangan. Ushbu usullarni birlashtirib, tadqiqotchilar

o'zbek tilining saqlanib qolishini batafsil yoritib berishdi va madaniy mafkuralarni ochib berishdi (folklor va zamonaviylik). Shuningdek sotsiolingvistik me'yorlarni (jins, sinf, kuch dinamikasini) solishtirish orqali o'zbek filmlarda namoyish etilgan kuchli dinamika va texnika til orqali kuchli ifodalanganligi o'chib berilgan.⁵

Muhokama va natijalar. O'rta Osiyo xalq og'zaki ijodidan ildiz otgan "Tohir va Zuhra" romantik dostonini olsak, bu asarning tili sho'x va she'riy, hikmatli so'zlar, fors tili ta'sirida qo'llanilgan mehr-muhabbatlar, og'zaki hikoyaning ritmiga ega. Qahramonlar dostonida shunchaki gapirmaydilar, "Sen mening quyoshimsan" kabi iboralarni ishlatib, qahramonlardek sevgi izhor qiladilar.. Lingvistik elementlarni hisoblaganimizda, biz an'anaviy qadriyatlarni mustahkamlovchi 30 dan ortiq naql va xalq maqollarini topamiz. Nutq rasmiy, dramatik va sovet davridan oldingi o'ziga xosligi bilan chuqur bog'langan. Undan keyin Sovet davridagi komediya - "Shum bola" (1957), bu asarda ham o'zbek tilining bir necha usullar orqali o'ziga xosligi saqlanib qolgan. Bu yerda til buzg'unchilik, jaranglar, o'ynoqi haqoratlar va "tovarish" («o'rtoq») va "magazin" («do'kon») kabi ruscha so'zlar bilan jonlantirilgan. Hazil tez, vaziyatga bog'liq va ba'zan o'ta isyonkor - bosh qahramon o'ziga xos obro'li arboblarni aqlli qaytishlari bilan ortda qoldirgan. Miqdoriy tahlil shuni ko'rsatadiki, rus tilidagi atamalar dialogning taxminan 20% ni tashkil qiladi, bu Sovet O'rta Osiyo lingvistik uyg'unligi haqiqatini aks ettiradi. "Tohir va Zuhra" dan farqli o'laroq, bu filmda maqol yoki she'rga to'xtalmaydi, uning tili shaharcha, zamonaviy (1950-yillar uchun) va oddiy. Ajablanarlisi shundaki, atigi o'n ikki yil farq bilan suratga olingan bu ikki film butunlay boshqa til dunyolarini ifodalaydi. "Tohir va Zuhra" sevgi va taqdir bezakli, deyarli musiqiy tilda ifodalangan. "Shum Bola" esa sovet hayotining tartibsiz, ruslashtirilgan kundalik nutqini tasvirlaydi, shu bilan birga uni masxara qilish yo'llarini topadi. Chuqurroq qarasak, naqshlarni ko'ra boshlaymiz: ayollar nutqi erkaklarnikidan qanday farq qiladi, qishloq qahramonlari shahar aholisiga nisbatan qanday

⁴ Kadirova, M. (2019). "Dialektlar va Kinodagi Ularning O'zni: 'Shum Bola' Film Tahlili." "Xalq So'zi", 12 May.

⁵ Rahimova, S. (2022). "O'zbek Filmlarida Tilning Ijtimoiy-Semiotik Tahlili". PhD Dissertation, Tashkent State University.



an'anaviy iboralarni ishlatishi mumkin va ba'zi so'zlar qanday qilib nozik siyosiy belgilar sifatida ishlaydi. Masalan, "Shum bola" filmidagi "kolxoz" mansabdor shaxsni masxara qilayotgan qahramon shunchaki hazil emas, bu kichik bir til qarshilik harakatidir. Ayni paytda Zuhra "Tohir va Zuhra" asaridagi mayin, she'riy satrlari o'tmishning ideallashtirilgan ayoligini mustahkamlaydi. Oxir-oqibat, bu filmlar shunchaki o'yin-kulgi emas. Ular lingvistik vaqt kapsulalari. "Tohir va Zuhra" o'zbek tilini qanday tashqi ta'sirlar o'zgartirgan bo'lsa, shunday yashab kelmoqda, "Shum bola" esa Sovet hokimiyati davrida odamlarning so'z va dunyoqarash uyg'unlashganini ko'rsatadi. Birgalikda ular tilning o'ziga xoslik, qarshilik va o'zgarishlarni ko'rsatishi haqida kattaroq hikoyani aytib berishadi - ularning barchasi qahramonlarning bir-biri bilan qanday gaplashishining oddiy va kuchli harakati orqali.

Xulosa. O'zbek kinodiskursida "Shum bola" va "Tohir va Zuhra" lingvistik manzaralari shunchaki dialogdan ko'proq narsani ochib beradi - ular tarixning ikki muhim pallasida O'zbekistonning ruhini qamrab oladi.⁶ Bu filmlar o'zlarining so'zlari, hazillari, maqollari va hattoki sukunatlari orqali an'ana va o'zgarish, madaniy g'urur va tashqi ta'sir o'rtasidagi ziddiyatlarni saqlab qoladi. "Tohir va Zuhra" sho'rolardan oldingi o'zbek o'zligining lirik yodgorligi bo'lib, uning she'riy tili zamonga qarshi turadi. Har bir maqol, har bir melodik sevgi izhori o'zini saqlab qolish harakati - sirg'alib borayotgan dunyoni qo'yib yuborishdan bosh tortish kabi his qiladi. Ayni paytda "Shum bola" yangi davr energiyasi bilan yoritiladi, bu yerda ruscha so'zlar o'zbek jaranglari bilan bimalol aralashib ketadi, hazil esa sovet voqeligini aylanib o'tish vositasiga aylanadi. Zamonaviy tomoshabinlar uchun bu filmlar klassikadan ko'ra ko'proq narsadir ya'ni ular lingvistik xaritalardir. Ular o'zbeklar qanday qilib o'zgaruvchan siyosiy oqimlar ostida omon qolgani, moslashgani va hatto gullab-yashnaganini ko'rsatadi. Va, ehtimol, eng muhimi, ular kino nafaqat hikoyalarni aytib berishini, balki tillarni saqlab qolishini isbotlaydilar. O'zbekiston XXI asrda o'zini yangilashda davom etar ekan, bu kabi filmlar muhimligicha qolmoqda. Ular faqat o'tmishga tegishli emas; ular bizga so'zlarining go'zalligi va chidamliligi orqali o'zining eng chuqur o'zini namoyon qilgan madaniyatning hozirgi va ehtimol kelajagini tushunishga yordam beradi.

References:

1. Backhaus, P. (2007). "Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo". *Multilingual Matters*.
2. Landry, R., & Bourhis, R. Y. (1997). "Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study." *Journal of Language and Social Psychology*, 16*(1), 23.
3. Баротова, Н. (2025). Анализ причин возникновения антропоцентрической парадигмы в современной лингвистике. *Лингвоспектр*, 5(1), 141–146. извлечено от <https://lingvospektr.uz/index.php/lingsp/article/view/827>
4. Barotova Nigina Sharofovna "LINKS BETWEEN CULTURE AND LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD IN MODERN LINGUISTICS" (2025). *Modern American Journal of Linguistics, Education, and Pedagogy*, 1(5), 28-35. <https://usajournals.org/index.php/6/article/view/786>

⁶ 4. Karimov, N. (2018). "Milliy Kinoda Til va Madaniyatning Aksi: 'Shum Bola' va 'Tohir va Zuhra' Misolida." "O'zbek Tili va Adabiyoti" Jurnali, 4(2), 45.



5. Barotova, N. (2025). APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF PARADIGMS IN LINGUISTICS AND THEIR SIGNIFICANCE. B CURRENT APPROACHES AND NEW RESEARCH IN MODERN SCIENCES (T. 4, Выпуск 12, cc. 85–88). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16717400>
6. Barotova, N. (2025). OLAMNING LISONIY MANZARASINI HOSIL QILISHDA KOGNITIV-SEMANTIK VOSTILARNING ROLI. B THEORETICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF PEDAGOGICAL SCIENCES (T. 4, Выпуск 15, cc. 117–121). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15657443>
7. Shodmonov, E. (2020). "O'zbek Kinosi Tilining Rivojlanishi: Nutq va Madaniyat". Tashkent: O'zbekiston Nashriyoti.
8. Karimov, N. (2018). "Milliy Kinoda Til va Madaniyatning Aksi: 'Shum Bola' va 'Tohir va Zuhra' Misolida." "O'zbek Tili va Adabiyoti" Jurnal, 4(2), 45.
9. Guboglo, M. (1998). "Yazyk i Etnos v Sovetskom Kino. Moscow": Nauka.
10. Abdug'aniyev, A. (2015). "O'zbek Kinosi: An'analar va Yangilanishlar". Tashkent: San'at.
11. Kadirova, M. (2019). "Dialektlar va Kinodagi Ularning O'rni: 'Shum Bola' Film Tahlili." "Xalq So'zi", 12 May.
12. Tursunov, O. (2005). "O'zbek Kinematografiyasida Milliy Ruh". Tashkent: O'qituvchi.
13. O'zbekkino.uz. (2021). "'Tohir va Zuhra' Filmida Til va Madaniyat Uyg'unligi."
14. Available: <https://www.uzbekkino.uz>
15. KinoSfera. (2020). "Linguistic Diversity in Soviet and Post-Soviet Uzbek Cinema." Kinovedcheskie Zapiski, 45.
16. Available: <https://www.kinozapiski.ru>
17. IMDb. (n.d.). "Shum Bola (1977) & Tohir va Zuhra (1945)".
18. Available: <https://www.imdb.com>
19. Rahimova, S. (2022). "O'zbek Filmlarida Tilning Ijtimoiy-Semiotik Tahlili". PhD Dissertation, Tashkent State University.